

Др Душан Илић*

истраживач приправник

Институт за европске студије, Београд

ОСВРТ НА ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ СРБА У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ 1921-2021.¹

Апстракт: У овом раду аутор покушава да реконструише демографски развој српског народа на територији савремене Републике Северне Македоније. Срби данас представљају признату националну мањину у овој држави, док су у прошлости прешли дуг пут од доминантног живља признатог у оквирима османског милетског система, преко потпуног непризнавања крајем османске владавине. Затим, од статуса већинског народа у међуратном периоду, преко затирања у оба светска рата, до етноцида у послератним деценијама, тоталног непризнавања након осамостаљења Северне Македоније, до признања статуса националне мањине након потписивања Охридског споразума 2001. године. Поред општег осврта на етничку и верску слику овог простора током средњег века и првих векова османске владавине, посебна пажња биће посвећена последњој фази османске власти (1878-1912), обележеној озбиљном етничком инжењерингу, али и периоду након ослобођења овог подручја и његовог припајања Краљевини Србији. У централном делу рада биће анализирани званични подаци два међуратна пописа становништва Краљевини СХС/Југославији (1921. и 1931. године), да би у посебном делу била извршена анализа послератних пописа, рађених након формирања Македоније као федералног јединице у оквиру Друге Југославије, односно након одвајања македонске нације од српског националног ткива. У том погледу, посебно интересовање биће покљоњено пописним манипулацијама које су вршиле нове комунистичке власти након Другог светског рата, а које су имале за циљ национални инжењеринг на подручју новоформираног ентитета. Нарочит осврт биће учињен на пописе становништва, али и процене броја Срба после осамостаљења Северне Македоније 1991. године закључно са последњим пописом становништва обављеним 2021. године.

Кључне речи: Срби, Северна Македонија, демографија, статистика, Југославија.

*

Увод

Територија данашње Републике Северне Македоније представља једну од исконских српских области, која са другим деловима Старе Србије представља колевку српске државности, духовности и писмености

* dusanobilicsd@gmail.com

¹ Чланак је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за европске студије, кога финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

на Балканском полуострву. Стога је и логично што српски народ на том подручју има вишевековни, сада већ и вишемиленијумски континуитет постојања. Током читавог средњовековног периода, Срби су чинили доминантно становништво ове области, што и не чуди, имајући у виду да је крајем XVIII и током XIV века центар српске државе био лоциран у њеним северним деловима. За коначно формирање и распоред српског стариначког становништва на наведеном подручју, у антропогеографском смислу, назначени период имаће, поред касније Велике сеобе Срба, круцијалан значај.² Али, у етничком погледу, ситуација се неће променити ни након османских освајања. Наиме, све до коначног укидања Пећке патријаршије 1766. године османске власти признавале су српску народност кроз милетски систем. Но, и у јужним крајевима данашње северномакедонске државе, које су канонски биле део Охридске архиепископије, запажа се готово искључиво присуство српског живља, па чак и личног имена Србин у XV и XVI веку.³

Слична ситуација, упркос исламизацији, наставиће се и у наредном периоду. До формирања Бугарске егзархије 1870. године, српски карактер ових области био је готово неупитан. Међутим, и након отпочињања процеса десрбизације, која је своје ране зачетке имала и током минулих столећа, али која је свој највећи замах достигла у периоду од 1870-1912. године,⁴ српски народ остао је доминантан етнички елемент на простору данашње Северне Македоније. Па ипак, на прелазу векова, услед деловања великог броја иностраних фактора, али и због политичких притисака, међуцрквених борби, насељавања мухацира и конфискације земље од стране османских власти, као и појачане спирале насиља у контексту константне вишедеценијске комитске акције у којој су учешћа узеле све

² Станислав Станковић, Неколике напомене о Србима и српском језику у Републици Македонији. (Из социолингвистичких прилика), *Зборник Филолошког факултета у Приштини*, бр 11, 2001, 53.

³ Иако савремена македонска наука ретроактивно тумачи етничко порекло тамошњег становништва пописаног у турским дефтерима, тешко је говорити о постојању било какве македонске посебности у XV или XVI веку. Тако да лично име Србин представља само један од доказа етничке припадности наведеног живља. Види више: Турски документи за историјата на Македонскиот народ. Опширен пописан дефтер No.4, (1467-1468 година), Архив на Македонија, Скопје, 1971; Турски документи за историјата на Македонскиот народ. Опширен пописан дефтер на Охридскиот санџак от 1583. година, Том VIII, Книга 1, Архив на Македонија, Скопје, 2000.

⁴ Дејан Антић, Душан Илић, „Утицај спољних фактора на формирање националног идентитета у Македонији“, у зборнику: *Конструисање синтетичких нација*, уредник Миша Ђурковић, Институт за европске студије, Catena mundi, Београд, 2024, 58-62, 67-70.

околне земље, дошло је дуготрајног слабљења демографске позиције Срба у Старој Србији и Македонији.⁵

Но, након дефинитивног ослобођења овог дела Балкана у Балканским ратовима 1912-1913. године, српска власт потрајала је веома кратко. У току Првог светског рата, након окупације територије Краљевине Србије од стране сила Осовине, читав простор данашње Северне Македоније нашао се под бугарском окупацијом. У наредне три године, окупационе власти вршиле су терор над српским живљем, које је имао све елементе касније дефинисаног појма геноцида. Поред физичког истребљења српског народа, овај терор био је посебно усмерен на затирање српског имена и традиција у јужним српским крајевима. Забрањени су српска народност, српски језик, протеривани и убијани српски свештеници и учитељи, мењана српска презимена итд.⁶ Иако је пракса била позната и раније, по први пут је она коришћена организовано од стране државе која је запосела назначену територију.

Међуратни период

Међутим, после победе у Великом рату, наведена област се враћа под контролу Београда. Сада постаје део уједињене јужнословенске државе - Краљевине СХС. У том погледу, по први пут после више векова омогућено је већинском српском живљу, као и свим грађанима слободно национално изјашњавање на попису становништва 1921. године. Било је пописа и у позној фази османске власти, крајем XIX и почетком XX века, али они се не могу оквалитиковати као слободни, имајући у виду милетски систем, који веома често није препознавао Србе, који нису имали помесну Цркву, за коју би их везао. С тим у вези, подела на патријаршисте и егзархисте почетком XX века, не говори ништа детаљније о етничкој слици овог региона. Но, на првом слободном попису одржаном 1921. године од стране власти Краљевине СХС, резултати су потврдили апсолутну српску већину. Наиме, у тадашњим окрузима: Кумановском, Скопском, Тетовском, Охридском, Битољском, Тиквешком и Брегалничком, који су покривали нешто мало веће подручје од савремене територије Северне Македоније, пописано је укупно 856.968 лица. Ако се одузму области данашњих општина Прешево, Бујановац и Качаник, који су улазили у састав Кумановске, односно Скопске области, а које не припадају данашњој Северној Македонији, долази се до бројке од 808.724 становника. Од укупно пописаних житеља ових

⁵ Дејан Антић, „Узроци слабљења демографске позиције Срба у Старој Србији на прагу XX века“, *Теме*, г. XXXIX, бр. 4, 2015, 1456.

⁶ Виктор Кине, *Бугари. Аутопортрет једног народа. Македонија. Претензије Бугара*, Нови Сад, 2021, 307-310, 336, 341-352, 399-406.

седам округа њих 576.487 изјаснили су се као Срби, што је представљало двотрећинску већину од 67,2% на нивоу свих округа, односно 556.522 (68,8%) изузимајући горенаведене, већински албанске срезове, који не улазе у састав савремене северномакедонске државе.⁷ Остало становништво чинили су углавном Арнаути (Албанци), Турци, Роми. Бугара је било занемарљиво, док се нико није изјаснио као Македонац. Стога и не чуди оцена појединих истраживача да резултате о броју Македонаца на попису 1921. године не можемо добити, будући да, као и у случају Црногораца, те две народности нису ни постојале у то време.⁸ Ово умногоме побија тезу да Македонаца на међуратним пописима нема, јер их тадашња држава не признаје. Напротив, српска власт није имала континуитет фактичког деловања на том простору од 1912. до 1921. године, а услед тешких последица рата и окупација, није се добрано ни консолидовала, како би извршила тобожњу србизацију у јужним крајевима. Шта више, нове власти допустиле су румунизацију Влаха, односно прибрајање Влаха Источне Србије Румунима из Баната, као јединственој пописној категорији,⁹ што је само један пример занемаривања националног питања, односно одсуства намере за србизацијом несрпског становништва.

Следећи попис становништва организован је десет година касније, 1931. године. Узимајући у обзир да се у међувремену догодио државни удар, краљ Александар завео личну власт, земља преименована у Краљевину Југославију и подељена девет бановина, на овом попису није било омогућено изјашњавање по националној припадности, већ само по вероисповести и језику. Тешко је утврдити да ли је и у ком проценту евентуално дошло до измене етничке слике. Али, подаци о матерњем језику јасно показују да је апсолутна већина припадала говорницима српског језика.¹⁰ Од 969.958 становника пописаних у срезovima који ће касније ући у састав федералне јединице Македоније, њих 680.443 је српски определило као матерњи језик, што је 70,1% укупног становништва наведених крајева.¹¹ Назначени податак казује да између два пописа није било значајније промене удела већинског живља у укупном становништву. Регистрован је благи пораст процента Срба у укупној популацији региона. Имајући у виду, да су као

⁷ Претходни резултати пописа становништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 31. јануара 1921. године, Сарајево, 1924, 14-17.

⁸ Snježana Mrđen, „Narodnost u popisima: Promjenljiva i nestalna kategorija“, *Stanovništvo*, 40/2002, 78.

⁹ Нада М. Радушки, „Етногенеза, идентитет и демографски развој Влаха у Србији“, *Српска политичка мисао*, 1/2021, година XXVIII, свеска 71, 259-260.

¹⁰ Односно српско-хрватско-словеначког, што је била званична ознака за официјелни језик Југославије у том тренутку.

¹¹ Доступно на: <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1931/pdf/G19314001.pdf>, приступљено 28. јуна 2025.

говорници званичног језика Краљевине убројани и Хрвати и Словенци, који су у малим бројевима, почели да се насељавају на простор данашње Северне Македоније између два рата као чиновници, удео Срба задржао се на сличним процентима, тојест, кретао се близу 70%.

На број Срба на датом подручју додатно је утицао процес колонизације. Наиме, београдске власти исказале су намеру да населе преваходно српско становништво на имања која су у Старој Србији и Македонији откупљена од турских велепоседника, као и напуштене поседе Черкеза, Албанаца, Торбеша и другог муслиманског живља, што је имало за циљ поправљање етничке слике, озбиљно нарушене након великих сеоба и зулума над српским народом у османско време. Иако је процес насељавања српског живља веома чест предмет антисрпских наратива у данашњој Северној Македонији, односно тезе о тзв. србизацији Македонаца у међуратном периоду, статистички подаци оповргавају овакве тврдње. Званична македонска наука сматра да је Београд колонизујући наводно 100.000 Срба у назначеном периоду по први пут узроковао српско етничко присуство у Македонији.¹² Јован Трифуноски истиче да су колонисти образовали двадесет потпуно нових насеља, међу којима су Речица, Умин Дол, Сретеново, Карађорђево (Јосифово) и друга, која су до данас остала већински српска. Од око 110 насеља у које су се населили колонисти, њих 24 налази се у Скопској котлини, 13 у Кумановском крају, три у Тетовском, 14 у Битољско-прилепској котлини, осам у Кочанској котлини, 15 у Тиквешкој котлини, 10 у Штипско-радовишкој котлини и 10 у Валандовско-ђевђелијској котлини.¹³ Што се њиховог броја тиче, Трифуноски наводи да број ових насељеника није прешао 40.000, те да је „територија југословенске Македоније, с обзиром на њену величину, примила особито мало српских колониста и они нису битно могли изменити националну структуру укупног сеоског становништва“.¹⁴

Предуслов насељавања представљала је аграрна реформа извршена двадесетих година XX века.¹⁵ За сврху насељавања предвиђено је 120.081 ha

¹² Стојан Киселиновски, *Етнички промени во Македонија (1913– 1995)*, Скопје, 2000, 52.

¹³ Јован Трифуноски, *Међуратна колонизација Срба у Македонији*, Београд, 1991, 12.

¹⁴ *Исто*, 14.

¹⁵ Краљевина Србија и потоња Краљевина СХС, законима и уредбама који су се односили на насељавање пуне и беговске земље у новоослобођеним крајевима Старе Србије и Македоније, предност су увек давале домородачком становништву у односу на колонисте. У том правцу ишле су и Уредба од 20. фебруара 1914. године, затим Уредба за насељавање јужних новоослобођених крајева од 24. септембра 1920. године, те Закон о колонизацији из 1931. године. Свим овим актима домородачко становништво имало је првенство у односу на насељенике, односно не може бити говора о повлашћеном статусу колониста у односу на месно становништво. Види

на подручју савремене Северне Македоније. Од тога, подељено је 65.494 ха земље. Ове поседе добило је 3.895 колониста-насељеника, 398 добровољаца-четника и 13.664 домороца, све укупно 17.957 аграрних субјеката. Други извори пак тврде, да је земљу добило око 6.000 колониистичких породица са приближно 40.000 чланова.¹⁶ Према трећим, укупно је 8.973 породице учествовало у аграрној реформи, од чега 6.203 представљају домородачко становништво, а 2.770 насељенике из других предела Краљевине.¹⁷ Које год податке да узмемо као релевантне, види се доминација локалног живља када је реч о тзв. процесу колонизације.

Интересантно је истаћи да је послератна југословенска социјалистичка наука, у првом реду статистика, покушала да „реконструише“ податке о националној припадности становништва потоње СР Македоније на два међуратна пописа спрам чињенице признања македонске нације, које се догодило пред крај Другог светског рата од стране нових власти. У том контексту, један од највећих домаћих послератних статистичара Богољуб Кочовић, покушао је да накнадно одреди наводно „реалан“ број припадника одређених етничких група на наведена два пописа, у складу са комунистичким начелом о македонској националној посебности, која је наводно постојала у овом периоду, али није призната од стране београдских власти. Овакав ретроактивни приступ нема никаквог упоришта у науци, нити је методолошки ваљан ни оправдан, али га износимо, јер покушава да оправда промену етничке слике која се насилно догодила у једној револуционарној епохи насталој при крају Другог светског рата. Приказујући етнички и демографски развој Југославије у XX веку, Кочовић посебно разматра македонски случај. У том погледу, на основу послератних пописа, он поред званичних података из 1921. и 1931. године, даје и процене наведеног броја Срба, Хрвата и Македонаца, као говорника српско-хрватског језика, при том занемарујући чињеницу да се на првом попису преко 70% житеља овог подручја изјаснило да припада српском народу. По његовој процени, на попису 1921. Срба је било 46.000, док је Македонаца наводно десет пута више - 460.660.¹⁸

На наредном југословенском попису, Кочовић износи податак да је Срба 48.970, а Македонаца 574.890.¹⁹ Са друге стране, Кочовић нигде не

више: Бора Ристић, *Побуда: политичка борба Срба у Македонији за опстанак и национални идентитет после распада Титове Југославије*. 1, Скопље, 2014, 46.

¹⁶ Саша Кицошев, Срби у Македонији: промене броја, размештај и насеља, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 92/93, 1992, 110.

¹⁷ Бора Ристић, *Побуда: наведено дело*, 47.

¹⁸ Bogoljub Kočović, *Etnički i demografski razvoj u Jugoslaviji od 1921. do 1991. godine: (po svim zvaničnim a u nekim slučajevima i korigovanim popisima)*, Sv. II, Paris, 1998, 250.

¹⁹ Исто, 251.

износи податке о говорницима тзв. македонског језика, већ и њих убраја у говорнике српско-хрватског, користећи се званичним пописним подацима из тог доба. Поред недопустивости ретроактивног пројектовања националне припадности одређеног становништва, посебно је проблематично што Кочовић не образлаже методологију утврђивања броја Македонаца на пописима на којима се на овај начин нико није изјаснио. То додатно проблематизује наведени приступ. Ако бисмо се и приклонили званичном нарративу КПЈ о постојању Македонаца као засебне нације у предратном периоду, што Кочовић имплицитно прихвата, настаје проблем одређивања њиховог броја, али још већи проблем утврђивања правог броја Срба на том простору. Већ при самој анализи односа наводног броја Срба и Македонаца 1921. он процењује тај однос на 1:10, да би на следећем попису 1931. тај однос био приближно 1:12. На основу чега је Кочовић дошао до оваквих бројева? На првом послератном попису тај однос је био 1:27 у корист Македонаца. То значи да се наведени аутор није користио послератним процентима, већ је податке изнео на основу других извора. Али њих ни на једном месту није навео. Стога, можемо извући закључак да се радило о чисто произвољним бројкама, што показују и заокружене вредности на попису из 1921. Такође, још један аргумент руши његову процену. Наиме, тешко је претпоставити да су Македонци за само десет година остварили демографски раст од 1,25%, док су Срби у исто време имали готово незнатан раст од свега 1,06%. примера ради, Срби са простора Босне и Херцеговине у назначеном периоду остварили су демографски раст од 1,24%, што одговара општим демографским трендовима у Краљевини СХС/Југославији. На основу наведеног, може се извести погрешан закључак да су само „македонски“ Срби драстично одскакали и били далеко испод српског и југословенског просека. Или, уколико то није био случај, друго објашњење Кочовићевих процена могла би бити „асимилација“ једног броја Срба у Македонце, али то би већ улазило у домен научне фантастике, будући да су управо творци наратива о Краљевини као тамници народа и великосрпској творевини говорили супротно, о наводној српској асимилацији других народа.

Социјалистички период

Током Другог светског рата овај део територије Краљевине Југославије окупирале су бугарске и италијанске фашистичке власти. Већи део припао је Великој Бугарској, а мањи, северозападни, Великој Албанији. Окупационе власти у обе зоне врше прогон српског становништва и спроводе процес десрбизације, односно денационализације Срба. Стога је тешко утврдити српске демографске губитке у том смислу. Неколико десетина хиљада Срба

је протерано, док је и број погинулих премашио више десетина хиљада. На бројност српског живља утицаће и законска забрана повратка већини међуратних насељеника не само на Косово и Метохију, него и у Македонију.²⁰ Након завршетка Другог светског рата долази до потпуне афирмације новоформиране македонске нације, али и македонски сепаратистичких тежњи које су се преточиле у образовање Македоније као федералне јединице нове Југославије.²¹ Национална политика нових власти ишла је, не само у правцу афирмације новог идентитета, већ и у правцу сузбијања српског на посматраном простору. Најеклатантнији пример представља десрбизација једне специфичне групе Срба која је у процесу међуратне колонизације насељена у околину Пехчева. Ради се о Галипољским Србима, које су турске власти преселиле на Галипољско полуострво у првој половини XVI века.²² Иако су, као етничка оаза, под османском влашћу сачували сопствени идентитет преко четири столећа, вратили се у отаџбину након Првог светског рата, послератне комунистичке власти извршиле су њихову насилну македонизацију, те су они претрпели ненадокнадиве националне губитке.²³

Први послератни попис одржан је 1948. године.²⁴ На њему је дошло до потпуне промене етничке слике. Срби су, од већинског народа, са преко 70% спали на занемарљив удео у укупној популацији од свега 2,6%. Новостворена НР Македонија по том попису имала је 789.603 Македонаца (68,5%), 29.721 Срба (2,6%) и 2.348 Црногораца (0,2%). Када се узме у обзир збирни резултат ове три групе, долази се до 71,3%, што је готово у проценат једнако броју Срба у међуратном периоду. Такво подударање нас наводи на закључак

²⁰ Првослав Радић, Из историје српског питања у Македонији: културолошки аспект, *Балканика: годишњак Института за балканологију*, књ. 32/33, 2001/2002 [шт. 2003], 239.

²¹ Душан Илић, „Македонски сепаратизам на простору Јужне Србије у периоду 1941–1945“, *Лесковачки зборник*, Год. 64, бр. 2, 2024, 56.

²² Постоје полемике о њиховом завичајном пореклу, али не и о националном. По сачуваним предањима, потицали су или са простора Јагодине и Поморавља или са подручја Срема. Види више: Душанка Бојанић Лукач, „О прошлости Галипољских Срба“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 48/1967, 92.

²³ Јован Трифуноски, *Међуратна колонизација Срба у Македонији, наведено дело*, 18.

²⁴ Када је реч о послератним пописима становништва, имајући у виду идеолошко оптирање КПЈ/СКЈ за десрбизацију становништва новоформираних република, такве тенденције биће најочитије управо у овом периоду. Њих ће детаљније разматрати један од наших највећих статистичара, Лазо М. Костић, који ће методолошки утемељено критиковати званичне резултате свих послератних пописа. Види више: Мирослав Додеровић, „Допринос Лаза М. Костића проучавању демографских особености јужнословенских народа“, у: *Лазо М. Костић: наука, идентитет, родољубље*, (ур. Будимир Алексић, Миша Ђурковић), Београд, 2020, 139-148.

да је број Срба зависио директно од броја Македонаца и у занемарљивом броју Црногораца. Други попис у социјалистичкој Југославији извршен је већ кроз пет година. Број Срба ће порасти незнатно на 35.112 лица, што је представљало 2,7% изјашњених. И број Македонаца бројчано расте на 860.699, али процентуално опада на 66%. У овом периоду, непосредно по завршетку рата, један део доскорашњих Срба, претопљених у Македонце, учествоваће у насељавању Војводине. Радило се о преко 2.000 домаћинстава, са преко 10.000 људи.²⁵

Попис становништва из 1961. године показао је повећање броја Срба на 42.728, али и увећање њиховог удела на 3%. Истовремено се повећава и број Македонаца на 1.000.854, али и значајније повећање њиховог удела на 71,2%. При том, ваља узети у обзир и број Црногораца, лица која су се национално изјаснили као Југословени и још неафирмисаних, национално неопредељених муслимана, чији је удео збирно дошао приближно до 0,6%. Када се збирно посматрају све набројане групе,²⁶ запажа се њихово повећање на читавих 75% удела у укупном становништву. Наредни попис становништва организован је 1971. године. И на овом попису долази до незнатног повећања укупног броја Срба на 46.465, те нешто знатнијег увећања броја Македонаца на 1.142.375. Но, упркос повећању апсолутних бројева, удео и једних и других се смањило. И то, Срба са 3% на 2,8%, а национално изјашњених Македонаца са 71,2% на 69,3%. Разлог за такву дискрепанцу у апсолутним бројевима и уделу у укупном уделу у становништву ваља потражити и у повољнијим демографским процесима који су тих година захватили албанску популацију, како у јужној српској покрајини, тако и у СР Македонији.²⁷ Што се тиче броја Црногораца, Југословена и Муслимана, које је овај попис препознао као шесту југословенску нацију, њихов број укупно узев није премашио ни пола процента.

Тренд каквог таквог демографског раста српског становништва дефинитивно је окончан на следећем попису 1981. године. Нови национални цензус на простору македонске федералне јединице показао је пад српског становништва на 44.613 пописаних лица, као и знатан пад удела у укупној популацији на 2,3%. Истовремено, број Македонаца наставио је да расте и износио је 1.281.195, што је увећало и њихов удео на 67%. Куриозитет овог пописа представља и чињеница да је на њему пописано и 39.555 или 2,2% лица који су се национално изјаснили као Муслимани. За разлику од

²⁵ Jovan Trifunoski, *O stanovništvu SR Makedonije*, Zagreb, 1971, 704.

²⁶ Које су у предатним пописима улазиле у пописну категорију националног изјашњених Срба.

²⁷ Ружа Петровић, „Промене етничког састава становништва Македоније,“ у: *Прилози демографским и економским наукама: зборник радова посвећен животу и раду академика Милоша Маџуре (ур: Иван Максимовић)*, Београд, 1994, 121.

претходних пописних циклуса увећао се драматично и број Југословена на 14.240, махом међу официрима и другим чиновничким кадровима из других крајева СФРЈ, али који су претежно имали српско етничко порекло или долазили из мешовитих бракова у којима је један родитељ био Србин. Последњи попис становништва у време постојања заједничке југословенске државе одржан је 1991. године уочи њеног нестанка. Иако је наведени попис делимично бојкотован од стране албанске националне мањине, Срби су узели учешћа у њему. Изнова се запажа пад њиховог броја. Овога пута се укупно 42,755 лица изјаснило да су припадници српског народа. Истовремено је наставио да пада и њихов удео, и то са 2,3% на 2.1%. Са друге стране, број Македонаца наставио је да се повећава. Пописано их је 1,328,187, али је званична процена оперисала падом њиховог удела на 65.3%.²⁸

Срби у новоформираној држави

После проглашења независности Македоније 1991. године, српски народ изостављен из важећег Устава, морао је водити политичку борбу за признање свог статуса. Нова држава није у почетку сматрала Србе домицилним становништвом. Асимилација и национална дискриминација су настављени доста интензивније. Тек након две године потписан је споразум између скопских власти и српске партије - ДПСМ, којим су македонске власти признале Србе, те обећале да ће их третирати као да су уставна категорија.²⁹ Након постизања наведеног споразума, влада у Скопљу нашла се и пред великим политичким изазовима везаним за захтеве изнете од стране представника албанске мањине. С тим у вези, тадашња БЈР Македонија поновила је попис становништва након свега три године од претходног. Тако је на попису 1994. године број Срба и њихов удео наставио да опада. Пописано је укупно 40.228 (2.04%) лица српске националности. Но, по први пут у историји послератних пописа и број Македонаца је почео да пада. Укупно их је пописано 1.295.964 лица (66.5%).³⁰

Након превладавања највеће политичке кризе после стицања независности,³¹ македонске власти организовале су наредни попис становништва 2002. године. Асимилација и негативни демографски трендови узели су данак, што је, када је реч о Србима, и овај попис показао.

²⁸ Vогољуб Коџовић, *наведено дело*, 510, 512, 514.

²⁹ Бора Ристић, *Побуда: наведено дело*, 59, 65, 70, 167-181.

³⁰ Исто, 517.

³¹ Након албанске оружане побуне и потписивања Охридског оквирног споразума, који ће имати импликације и на положај српске мањине. Зоран Јанаћковић, *Балкански троугао: српско-македонско-албански односи на крају XX и почетком XXI века*. Књ. 1, Београд, 2014, 392.

Број Срба наставио је да опада и укупно је пописано 35.939 лица српске националности, са драматично мањим уделом (1,78%) него раније. Чини се да се број Македонаца, упркос катастрофалном природном прираштају стабилизовао на 1.297.981 (64,18%). Индикативно је, међутим, да је на истом попису забележено готово 150.000 људи чије презиме се завршава на -ић, што је готово пет пута више од тадашњег броја Срба.³²

Због продубљивања политичке кризе у којој је питање пописа било једно од најпроблематичнијих, опструкцијом његовог одржавања од стране албанских политичких актера, након притисака из иностранства, македонска влада одлучила је да одложи редовни попис 2011. године. У међувремену су друге унутрашње политичке кризе засениле питање одржавања пописа, те је Северна Македонија практично пропустила прилику да исти организује у другој деценији XXI века. Следећи, а уједно и последњи попис становништва одржан је 2021. године. За разлику од претходних, које су обележиле националне тензије, односно који су представљали прилику за уцењивање централне владе од стране албанских политичких снага, последњи попис одржан је у условима глобалне пандемије вируса *Ковид-19*, који је умногоме осујетио његово одржавање. Резултати су, иако веома упитни, показали демографску катастрофу у овој земљи, која није заобишла ни српску популацију. Вишедеценијско идентитетско насиље и политика асимилације резултирали су и званичним смањењем броја Срба, које између два пописа износи невероватних 33,6%. Наиме, за протеклих 19 година број припадника српске заједнице смањио се са 35.939 на 23.847 лица. Уз то, број говорника српског језика је упола мањи од броја пописаних Срба (0,61%), па су нови подаци показали да у Северној Македонији има више говорника тзв. босанског (0,85%) него српског језика. Истовремено је удео Срба спао на 1,30%, али се смањио и удео Македонца на 58%, док по први пут у историји православни не представљају апсолутну већину, већ је њихов удео опао на 46%.³³

Закључак

Српски народ у Северној Македонији опстао је до данашњих дана упркос бројним изазовима. Од доминантне етничке групе, која је бројала око 70% становништва у међуратном периоду, након геноцида у Другом светском рату, потом националним инжењерингом, који је постојећу српску већину претопио у новостворену македонску нацију, Срби су сведени на

³² Горан Живаљевић, *Служба*, Београд 2019, 169.

³³ Душан Илић, „Поводом пописа у Северној Македонији. Статистика као игра у којој увек губе Срби“, *Слово*, Српски културно информативни центар Спона у Републици Северној Македонији, бр. 53, мај-јун 2022, 24-25.

статистички безначајну категорију од свега 1-2% укупне популације. Чини се да је након рата српско национално опредељење било проscribeовано у толикој мери, да се понајвише одржало у насељеничким селима. Сам процес међуратне колонизације није значајније утицао на промену етничке слике ових крајева. Шта више, био је случајева насилне асимилације читавих насељеничких група, попут Галипољских Срба. Стога и не чуди да је број Срба незнатно растао на првим послератним пописима, због позитивног природног прираштаја, да би од средине седамдесетих ови трендови кренули у обрнутом смеру. Уз то, на константно смањење бројности Срба од тада, нарочитог утицаја имаће политика асимилације, коју ће македонска држава наставити и нарочито интензивирати након стицања независности, али и бројни економски и политички изазови са којима се та земља суочава у протекле три деценије. Последњи попис 2021. године показао је драматично опадање броја Срба и њихово свођење на ниво статистичке грешке. Такви подаци чине суморном перспективу њиховог опстанка у будућности.

Објављени извори:

Турски документи за историјата на Македонскиот народ. Опширен пописен дефтер No.4, (1467-1468 година), Архив на Македонија, Скопје, 1971.

Турски документи за историјата на Македонскиот народ. Опширен пописен дефтер на Охридскиот санџак од 1583. година, Том VIII, Книга 1, Архив на Македонија, Скопје, 2000.

Претходни резултати пописа становништва у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца 31. јануара 1921. године, Сарајево, 1924.

<https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1931/pdf/G19314001.pdf>, приступљено 28. јуна 2025.

Литература:

Коковић, Богoljub, *Etnički i demografski razvoj u Jugoslaviji od 1921. do 1991. godine: (po svim zvaničnim a u nekim slučajevima i korigovanim popisima)*. Sv. II, Paris, 1998.

Mrđen, Snježana, „Narodnost u popisima: Promjenljiva i nestalna kategorija”, *Stanovništvo*, 40/2002, 77-103.

Trifunovski, Jovan, *O stanovništvu SR Makedonije*, Zagreb, 1971.

Антић, Дејан, Илић, Душан, „Утицај спољних фактора на формирање националног идентитета у Македонији“, у зборнику: *Конструисање синтетичких нација*, уредник Миша Ђурковић, Институт за европске студије, Catena mundi, Београд, 2024, 56-79.

Антић, Дејан, „Узроци слабљења демографске позиције Срба у Старој Србији на прагу XX века“, *Теме*, г. XXXIX, бр. 4, 2015, 1447-1460.

Бојанић, Лукач, Душанка, „О прошлости Галипољских Срба“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 48/1967, 91-94.

Живаљевић, Горан, *Служба*, Београд 2019.

Додеровић, Мирослав, „Допринос Лаза М. Костића проучавању демографских особености јужнословенских народа“, у: *Лазо М. Костић: наука, идентитет, родољубље*, (ур. Будимир Алексић, Миша Ђурковић), Београд, 2020, 121-152.

Илић, Душан, „Македонски сепаратизам на простору Јужне Србије у периоду 1941–1945“, *Лесковачки зборник*, Год. 64, бр. 2, 2024, 47-58.

Илић, Душан, „Поводом пописа у Северној Македонији. Статистика као игра у којој увек губе Срби“, *Слово*, Српски културно информативни центар Спона у Републици Северној Македонији, бр. 53, мај-јун 2022, 24-25.

Јанаћковић, Зоран, *Балкански троугао: српско-македонско-албански односи на крају XX и почетком XXI века. Књ. 1*, Београд, 2014.

Кине, Виктор, *Бугари. Аутопортрет једног народа. Македонија. Претензије Бугара*, Нови Сад, 2021.

Киселиновски, Стојан, *Етнички промени во Македонија (1913–1995)*, Скопје, 2000.

Кицошев, Саша, Срби у Македонији: промене броја, размештај и насеља, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 92/93, 1992, 107-125.

Петровић, Ружа, „Промене етничког састава становништва Македоније“, у: *Прилози демографским и економским наукама: зборник радова посвећен животу и раду академика Милоша Маџуре* (ур: Иван Максимовић), Београд, 1994, 119-147.

Радић, Првослав, Из историје српског питања у Македонији: културолошки аспект, *Балканика: годишњак института за балканологију*, књ. 32/33, 2001/2002 [шт. 2003], 227-252.

Радушки, Нада, М, „Етногенеза, идентитет и демографски развој Влаха у Србији“, *Српска политичка мисао*, 1/2021, година XXVIII, свеска 71, 251-271.

Ристић, Бора, *Побуда: политичка борба Срба у Македонији за опстанак и национални идентитет после распада Титове Југославије. I*, Скопље, 2014.

Станковић, Станислав, Неколике напомене о Србима и српском језику у Републици Македонији. (Из социолингвистичких прилика), *Зборник Филолошког факултета у Приштини*, бр. 11, 2001, 51-56.

Трифуноски, Јован, *Међуратна колонизација Срба у Македонији*, Београд, 1991.

*Summary***Dušan Ilić****REVIEW OF DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT
OF SERBS IN NORTH MACEDONIA 1921-2021.**

Abstract: In this paper, the author attempts to reconstruct the demographic development of the Serbian people in the territory of the modern Republic of North Macedonia. Serbs today represent a recognized national minority in this country, while in the past they have come a long way from being a dominant ethnic group recognized within the framework of the Ottoman millet system, through to complete non-recognition at the end of Ottoman rule. Then, from the status of a majority people in the interwar period, through extermination in both world wars, to ethnocide in the post-war decades, total non-recognition after the independence of the North Macedonia, to the recognition of the status of a national minority after the signing of the Ohrid Agreement in 2001. In addition to a general overview of the ethnic and religious picture of this area during the Middle Ages and the first centuries of Ottoman rule, special attention will be paid to the last phase of Ottoman rule (1878-1912), marked by serious ethnic engineering, but also to the period after the liberation of this area and its annexation to the Kingdom of Serbia. The central part of the paper will analyze official data from two interwar censuses of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes/Yugoslavia will be analyzed (1921 and 1931), and in a separate section, an analysis of the post-war censuses conducted after the formation of Macedonia as a federal unit within the Second Yugoslavia, i.e. after the separation of the Macedonian nation from the Serbian national fabric, will be performed. In this regard, special interest will be devoted to the census manipulations carried out by the new communist authorities after World War II, which aimed at national engineering in the territory of the newly formed entity. Special attention will be paid to censuses, as well as estimates of the number of Serbs after the independence of the North Macedonia in 1991, including the last census conducted in 2021.

Key words: Serbs, North Macedonia, demography, statistics, Yugoslavia.